K 28. říjnu [1991]

Když vzpomínáme 28. října 1918, připomínáme si vznik Československé republiky, tedy vznik státu. Dnes to má zvláštní závažnost, protože budoucnost tohoto státu je opět nejistá, ne-li ohrožená. Mnichovskými dohodami byla republika likvidována po prvé, Čechy i Morava byly okleštěny a proměněny v tzv. Protektorát, Slovensko pod fašistickou vládou se stalo samostatným státem a uchránilo se tak téměř po celou válku před německou okupací, i když nikoliv před nacistickým vlivem a kontrolou. Po válce bylo Československo obnoveno, ale bez Podkarpatské Rusi, aniž na to byli sami hlavně rusínští obyvatelé dotázáni, a bez Němců, kteří byli se souhlasem vítězných mocností odsunuti mimo republiku, ačkoliv to byli původně československí občané a měli právo být postaveni před soud, pokud se dopustili trestných činů. Tím byl už po druhé nabourán právní řád v našem státě, tentokrát se souhlasem naprosté většiny Čechů i Slováků. Po třetí byl po válce ještě ne zcela obnovený právní stav podlomen únorovým převratem, vyvolaným gottwaldovským vedením a podporovaným dosti velkou částí obyvatelstva, zatímco ta druhá, větší část, se vůbec nezmohla na odpor. Teror, procesy a nejrůznější druhy represe se až kupodivu nesetkaly s nějakou skutečnou rezistencí ani v Čechách, ani na Slovensku. Obětí bylo mnoho, ale opravdových bojovníků pramálo. K jedinému výraznějšímu a početně významnějšímu kritickému hnutí došlo pouze v rámci strany, ze strany tzv. reformně orientovaných komunistů, pejorativně nazývaných revizionisty. Uvnitř strany vznikla menšinová koalice především intelektuálů, podporovaná rozumnějšími straníky nejrůznějšího typu, včetně nemalé opory v kruzích ryze dělnických. Jestliže dnes stojíme před hodnocením role jednotlivých vrstev národa, tak můžeme říci, že vedle stranických funkcionářů a vedle policie a armády se oporou nového režimu stala a zůstala jí především oportunistická většina příslušníků středních vrstev, kteří postupně vyměňovali staré a starší komunisty z řad především dělnických a intelektuálských. Reformní marxisté dosáhli přechodného úspěchu po lednu 1968, ale vojenská intervence tvrdě zakončila toto krátké období, když ovšem zprvu vyvolala pozoruhodnou vlnu masového, ale nenásilného odporu. Poté došlo k již čtvrtému, morálně-politicky snad nejtragičtějšímu bourání posledních zbytků nejen právního myšlení a cítění, ale k děsivému rozpadu každé zásadovosti jak politické, tak dokonce mravní. Úpadek společnosti, nejen státu byl dovršen. Teprve dnes vidíme obludné, téměř děsivé důsledky posledního půlstoletí vnitřní degradace a rozpadu občanství i prostého lidství v našich zemích. Po katastrofálním vnitřním oslabení Sovětského svazu a rozpadu jeho mocenské sféry jsme se „svezli“ s proudem a provedli jsme svou „něžnou revoluci“, která se dnes z odstupu neukazuje ani jako něžná ani jako revoluce. Necelé dva roky po tom, co jsme ji chápali – a snad právem – jako první nový krok ke svobodě, stojíme na prahu hrozícího rozpadu zbytků onoho státu, na jehož vznik dnes vzpomínáme. Dnes se situace liší od předchozích úderů v tom, že nejsme ohroženi zvenčí. Rozpadne-li se dnes Československo, nebude to ani pod tlakem Německa ani pod tlakem Sovětského svazu nebo Rusů ani proto, že na nás útočí někdo třetí. Svůj dosavadní stát si nejnověji ohrožujeme sami. A tu se mi nezdá, že by dnes bylo možno počítat s rezistencí větší než v době před Mnichovem nebo po srpnové okupaci v roce 1968. Všechno spíše připomíná občanskou ochromenost a bezmocnost většiny obyvatel, jak jsme ji zažili v prvních měsících roku 1948. Bylo by absurdní dnes vzpomínat na minulost a přitom zapomínat na přítomnost, a dokonce vytěsňovat myšlenku na zítřek a pozítřek. Připomínat si dnes 28. říjen 1918 nutně znamená připustit, že jsme

v pozici obviněných. Neudělali jsme v posledních padesáti letech dost, abychom uhájili svou mravní a myšlenkovou integritu, natož abychom se postavili za svůj stát. Neuvědomíme-li si, co tu je důležitější než stát, politická svrchovanost a národní sebeurčení, přijdeme nutně jak o stát, tak o svrchovanost i o sebeurčení.

Neboť jaký vůbec smysl má nějaké sebeurčení národa, který je vnitřně tak vykořeněn, že už není ochoten přemýšlet o žádném jiném svém úkolu a cíli, než se shlížet v sobě a žít, aby žil? K čemu je svrchovanost a samospráva národu, který se neumí slušně spravovat a který nepřináší svým sousedům a lidstvu nic, co by stálo za řeč a oč by mohl někdo jiný projevit zájem? A k čemu je udržování a pěstování jazyka, když nebudeme mít co kloudného povědět? Takový národ, takový jazyk, který se stará především o sebe a ne o to, jak bude rozumět svým novým úkolům ve změněné situaci, ne o to, jaké nové povinnosti na sebe bude brát a čemu napříště bude sloužit, když už se tak lehko zbavil svých okovů, na které si tolik stýskal – tedy takový národ a takový jazyk už nebude žít, ale jen dožívat. Stát není zdaleka tím nejdůležitějším, oč může a má národ usilovat; z vlastní zkušenosti víme, jak poměrně lehce je možno státní samostatnosti nabýt a zase neméně lehce ji ztratit. Státní zřízení může být užitečnou záležitostí, ale usilovat o zvláštní stát pro každý národ a každou národnost je zpozdilost, je to opožděný předsudek, přežívající z minulého století, předsudek, který je v rozporu s vývojem. Budoucnost má sjednocená Evropa, ale nikoliv sjednocená především politicky a ekonomicky, nýbrž především duchovně a mravně. K tomu má Evropa ovšem ještě daleko. Ale my bychom neměli tuto celkem nevalnou evropskou situaci zhoršovat, leč raději zlepšovat. Ne se rozdělovat na menší státní celky, ale smlouvami, dohodami a stále intenzivnější spoluprací bychom se měli spojovat do větších a větších celků ještě před sjednocením celého kontinentu. V příští Evropě mají budoucnost především takové malé národy, které budou umět spolupracovat s jinými, ne takové, které se od jiných budou chtít odlišovat a oddělovat jen na principu národnostním a jazykovém. Dnes to prostě už nemá žádnou perspektivu, a není to ani vůbec možné důsledně a spravedlivě provést.

A pak tu je druhá věc. Národnost a národ není zdaleka tím hlavním a vůbec nejdůležitějším, oč v životě člověka jde. Cena národa nikdy není v něm samém, ale v tom, k čemu napře své síly, čemu zasvětí své největší úsilí, čeho chce dosáhnout a jak tím chce přispět lidstvu. Kdyby veškeré lidstvo spočívalo jen na národech a národnostech, které by se staraly hlavně, nebo dokonce výhradně o sebe a o své přežití, o své prosazení, o své specifičnosti, pak by si muselo lidstvo najít docela jiné nástroje svého vývoje a rozvoje, svého dalšího života. Masaryk udělal mnoho, když trval na tom, že otázka česká je otázka světová, otázka celého lidstva. Můžeme to plným právem obrátit: nemá-li nějaký národ takových cílů, které se mohou stát cíli pro každý národ jiný a pro celé lidstvo, je to zbytečný národ, který tím, že se stará sám o sebe, zachází na scestí nebo spíše do slepé uličky.

Masaryk hned poté, co zveřejnil washingtonskou deklaraci samostatného československého státu, učinil řadu energických kroků, aby připravil půdu pro jednání o vytvoření velké federace nebo konfederace malých evropských národů, sousedících na jedné straně s Německem nebo na druhé straně s Ruskem. Byl podobně jako Palacký přesvědčen, že samostatné malé státečky budou stálou výzvou a lákadlem pro velké mocnosti. Tento jeho program tzv. „nové Evropy“ je stále aktuální. Masaryk si nemyslel, že vytvořením republiky politické úkoly Evropana končí. Nesmíme si to myslit ani my dnes. Nebudeme dost dospělí pro

život ve společné Evropě, nejsme-li dnes schopni spolu žít v jednom státě Čechů, Slováků, Maďarů, zbytku Němců, ale i Poláků, Rusínů, Rómů atd. Řekl bych, že odkazem 28. října je nikoliv na prvním místě naše republika, ale především jasné vidění, že vytvoření československého společného státu několika národností bylo jen malým, velmi nedokonalým počátkem řešení problémů celoevropských. Právě v těch celoevropských úkolech a v jejich řešení musíme vidět své místo a své poslání. Odkazem 28. října je „Nová Evropa“, nikoliv jeden malý společný stát Čechů, Slováků, Němců, Maďarů atd., a už vůbec ne rozbíjení zbytků toho kdysi většího státu na malé, ještě nespravedlivější národní státy. 28. říjen nás zavazuje, abychom začali myslet i žít jako Evropané.

vysíláno po druhé 29. 10. 1991